

Тақризи

муқарризи расмӣ ба таҳқиқоти диссертационии Мирзода Фирӯз Сафаралӣ дар мавзуи «Ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ ва нақши он дар рушди устувори ҷомеаи муосири Тоҷикистон (таҳлили сотсиологӣ)» барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илмҳои сотсиологӣ аз рӯйи ихтисоси 5.4.3. – Сохтори иҷтимоӣ, ниҳодҳо ва равандҳои иҷтимоӣ (илмҳои сотсиологӣ)

Мутобиқати мавзӯ ва муҳтавои диссертация ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзуи диссертационии пешниҳодшудаи Мирзода Фирӯз Сафаралӣ «Ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ ва нақши он дар рушди устувори ҷомеаи муосири Тоҷикистон (таҳлили сотсиологӣ)» пурра ба муҳтавои шиносномаи ихтисоси илмӣ 5.4.3. – Сохтори иҷтимоӣ, ниҳодҳо ва равандҳои иҷтимоӣ мутобиқат менамояд, зеро объекти асосии таҳқиқот ҳуқуқ ҳамчун яке аз муҳимтарин ниҳодҳои иҷтимоӣ буда, нақши он дар ташаккул, танзим ва рушди муносибатҳои иҷтимоӣ дар ҷомеаи муосир мавриди омӯзиш қарор мегирад. Дар доираи ин ихтисос масъалаҳои марбут ба сохтори иҷтимоии ҷомеа, фаъолияти ниҳодҳои иҷтимоӣ, равандҳои иҷтимоӣ, механизмҳои танзими иҷтимоӣ, муносибатҳои байни шахс, ҷомеа ва давлат, инчунин омилҳои рушди устувори ҷомеа таҳқиқ мешаванд. Ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ маҳз яке аз унсурҳои муҳими сохтори иҷтимоӣ ба шумор рафта, тавассути меъёрҳо, арзишҳо ва механизмҳои танзимкунандаи худ ба рушди муносибатҳои иҷтимоӣ таъсир мерасонад.

Самтҳои асосии мутобиқати мавзӯ ба ихтисос:

Якум, ҳуқуқ ҳамчун ниҳоди иҷтимоӣ. Шиносномаи ихтисоси 5.4.3 омӯзиши ниҳодҳои иҷтимоиро пешбинӣ менамояд. Ҳуқуқ дар ҷомеа ҳамчун низоми арзишҳо, меъёрҳо ва механизмҳои танзими рафтори иҷтимоӣ амал намуда, яке аз институтҳои асосии иҷтимоӣ мебошад. Аз ин рӯ, таҳқиқи моҳият, вазифаҳо ва нақши иҷтимоии ҳуқуқ бевосита ба доираи ин ихтисос дохил мегардад.

Дуюм, таҳқиқи равандҳои иҷтимоӣ. Рушди устувори ҷомеа раванди иҷтимоии мураккаб буда, бо тағйироти иқтисодӣ, сиёсӣ, фарҳангӣ ва ҳуқуқӣ алоқаманд аст. Омӯзиши таъсири ҳуқуқ ба равандҳои иҷтимоӣ, аз ҷумла таъмини суботи иҷтимоӣ, таҳкими ҳамгироии иҷтимоӣ, ҳифзи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва рушди ҷомеаи шахрвандӣ ба мавзуи ихтисос мувофиқ мебошад.

Сеюм, таҳлили сотсиологии ҳуқуқ. Дар доираи ҷомеашиносӣ ҳуқуқ на танҳо ҳамчун падидаи ҳуқуқӣ, балки ҳамчун падидаи иҷтимоӣ омӯхта мешавад. Мавзуи мазкур ба омӯзиши муносибати ҷомеа ба ҳуқуқ, сатҳи шуури ҳуқуқӣ, фарҳанги ҳуқуқӣ, самаранокии механизмҳои танзими

ҳуқуқии муносибатҳои иҷтимоӣ ва нақши онҳо дар рушди ҷомеа нигаронида шудааст.

Чорум, омӯзиши таъсири ҳуқуқ ба сохтори иҷтимоӣ. Яке аз масъалаҳои муҳимми ихтисоси мазкур таҳқиқи робитаи мутақобилаи ниҳодҳои иҷтимоӣ мебошад. Ҳуқуқ ба фаъолияти оила, маориф, иқтисод, сиёсат, дин, ҷомеаи шаҳрвандӣ ва дигар институтҳои иҷтимоӣ таъсир расонида, ба устувории сохтори иҷтимоӣ мусоидат мекунад.

Панҷум, рушди устувори ҷомеа ҳамчун натиҷаи фаъолияти институтҳои иҷтимоӣ. Дар ҷомеашиносии муосир рушди устувор ҳамчун ҳолати мувозинати иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва сиёсӣ арзёбӣ мегардад. Таҳқиқи нақши ҳуқуқ дар таъмини амнияти иҷтимоӣ, адолати иҷтимоӣ, ҳамбастагии ҷомеа ва рушди сармояи иҷтимоӣ ба самтҳои афзалиятноки таҳқиқоти ҷомеашиносӣ дохил мешавад.

Ҳамин тавр, мавзӯи «Ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ ва нақши он дар рушди устувори ҷомеаи муосири Тоҷикистон (таҳлили сотсиологӣ)» аз рӯйи объект, предмет, методология ва натиҷаҳои интизоршавандаи таҳқиқот ба талаботи шиносномаи ихтисоси илмӣ 5.4.3. – Сохтори иҷтимоӣ, ниҳодҳо ва равандҳои иҷтимоӣ қомилан мувофиқат менамояд. Дар ин таҳқиқот ҳуқуқ на ҳамчун низоми соҳаи ҳуқуқшиносӣ, балки ҳамчун институти иҷтимоӣ, воситаи танзими муносибатҳои иҷтимоӣ ва омили муҳимми рушди устувори ҷомеаи Тоҷикистон мавриди таҳлили сотсиологӣ қарор мегирад, ки маҳз ба муҳтавои ҷомеашиносии муосир ва ихтисоси мазкур ҷавобгӯ мебошад.

Мубрам будани мавзӯи таҳқиқот. Мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионии Мирзода Фирӯз Сафаралӣ «Ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ ва нақши он дар рушди устувори ҷомеаи муосири Тоҷикистон (таҳлили сотсиологӣ)» хеле мубрам мебошад. Дар шароити ҷаҳонишавӣ, рушди босуръати технологияҳои иттилоотӣ, тағйирёбии муносибатҳои иҷтимоӣ ва афзоиши таҳдидҳои нав ба амнияти иҷтимоӣ масъалаи таъмини рушди устувори ҷомеа ба яке аз самтҳои муҳимтарини сиёсати давлатӣ ва таҳқиқоти илмӣ табдил ёфтааст. Дар чунин шароит нақши институтҳои иҷтимоӣ, махсусан ҳуқуқ, ҳамчун воситаи асосии танзими муносибатҳои ҷамъиятӣ, ҳифзи манфиатҳои шахс, ҷомеа ва давлат, таъмини суботи иҷтимоӣ ва таҳкими тартиботи ҳуқуқӣ аҳаммияти хос пайдо менамояд. Аз ин рӯ, омӯзиши ҳуқуқ на танҳо ҳамчун низоми меъёрҳои ҳуқуқӣ, балки ҳамчун институти иҷтимоӣ, ки ба рафтор, шуур, арзишҳо ва муносибатҳои иҷтимоии одамон таъсир мерасонад, аз ҷиҳати назариявӣ ва амалӣ хеле мубрам мебошад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи соҳибистиқлолӣ раванди ташаккули давлати ҳуқуқбунёд ва ҷомеаи шаҳрвандӣ босуръат идома

дорад. Қабули Конституция, такмили қонунгузорӣ, ислоҳоти низоми идоракунии давлатӣ, таҳкими ҳифзи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд, рушди институтҳои демократӣ ва ҷомеаи шаҳрвандӣ заминаҳои муҳимми рушди устувори ҷомеаро фароҳам овардаанд. Дар ин замина, ҳуқуқ ҳамчун яке аз институтҳои калидии иҷтимоӣ ба таъмини суботи сиёсӣ, ваҳдати миллӣ, адолати иҷтимоӣ ва рушди устувори мамлакат мусоидат менамояд. Бо вучуди ин, масъалаҳои вобаста ба самаранокии таъсири иҷтимоии ҳуқуқ, сатҳи шуури ҳуқуқӣ ва фарҳанги ҳуқуқии аҳоли, эътимоди шаҳрвандон ба институтҳои давлатӣ ва ҳуқуқӣ, инчунин нақши ҳуқуқ дар таҳкими ҳамгироии иҷтимоӣ то ҳол таҳқиқоти мукаммали сотсиологиро талаб менамоянд.

Мубрамияти мавзӯ ҳамчунин аз он бармеояд, ки дар ҷомеаи муосир ҳуқуқ дигар танҳо маҷмуи қоидаҳои ҳатмии рафтор нест, балки ҳамчун механизми муҳимми ҷамоҳангсозии манфиатҳои иҷтимоӣ, ҳифзи арзишҳои умумимиллӣ ва таъмини мувозинати байни озодӣ ва масъулияти иҷтимоӣ амал мекунад. Самаранокии фаъолияти ин институт ба сатҳи қонуният, тартиботи ҳуқуқӣ, рушди иқтисодӣ, суботи иҷтимоӣ ва эътимоди шаҳрвандон ба давлат таъсири мустақим мерасонад. Аз ин рӯ, омӯзиши ҷанбаҳои иҷтимоии фаъолияти ҳуқуқ барои дарки амиқтари равандҳои иҷтимоӣ ва муайян намудани омилҳои рушди устувори ҷомеа аҳаммияти назаррас дорад.

Мубрамияти таҳқиқот ҳамзамон бо зарурати татбиқи ҳадафҳои стратегии Ҷумҳурии Тоҷикистон алоқаманд мебошад. Дар ҳуҷҷатҳои стратегии давлатӣ, аз ҷумла стратегияҳои рушди миллӣ, масъалаҳои таҳкими волоияти қонун, баланд бардоштани маърифати ҳуқуқӣ, рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ ва таъмини амнияти иҷтимоӣ ҳамчун омилҳои муҳимми рушди устувор муайян шудаанд. Ноил гардидан ба ин ҳадафҳо аз фаъолияти самаранокии институтҳои иҷтимоӣ, пеш аз ҳама ҳуқуқ, вобастагии мустақим дорад. Аз ин рӯ, таҳқиқи имкониятҳо ва механизмҳои таъсири ҳуқуқ ба рушди устувори ҷомеа аҳаммияти амалӣ дорад ва метавонад барои такмили сиёсати иҷтимоӣ ва ҳуқуқии давлат заминаи илмӣ фароҳам оварад.

Ҷанбаи дигари мубрамияти мавзӯ ба зарурати рушди назарияи сотсиологияи ҳуқуқ вобаста мебошад. Дар илми ҷомеашиносии ватанӣ масъалаҳои ҳуқуқ асосан аз мавқеи назарияи давлат ва ҳуқуқ, ҳуқуқшиносӣ ё сиёсатшиносӣ таҳқиқ гардидаанд. Аммо омӯзиши ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ, таҳлили робитаи он бо сохтори иҷтимоӣ, арзишҳо, меъёрҳо ва рафтори иҷтимоии шаҳрвандон ҳанӯз ба таври кофӣ анҷом наёфтааст. Ин ҳолат зарурати таҳқиқоти байнисоҳавиро ба миён меорад, ки дар он ҳуқуқ ҳамчун падидаи иҷтимоӣ мавриди омӯзиш қарор

гирифта, нақши он дар ташаккули ҷомеаи муосири Тоҷикистон ошкор карда шавад.

Ҳамин тариқ, мубрамияти мавзуи таҳқиқот бо зарурати илмӣ ва амалии омӯзиши ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ, муайян намудани нақши он дар таъмини суботи иҷтимоӣ, рушди ҷомеаи шахрвандӣ, баланд бардоштани фарҳанги ҳуқуқӣ ва ноил гардидан ба рушди устувори Ҷумҳурии Тоҷикистон асоснок мегардад. Натиҷаҳои таҳқиқот метавонанд барои такмили сиёсати давлатӣ дар соҳаи ҳуқуқ, рушди механизмҳои танзими иҷтимоӣ ва баланд бардоштани самаранокии фаъолияти институтҳои иҷтимоӣ аҳаммияти назарраси назариявӣ ва амалӣ дошта бошанд.

Дарачаи наwgонии натиҷаҳо дар диссертатсия ва нуктаҳои илмие, ки ба ҳимоя пешниҳод мешаванд. Навгонии илмӣ диссертатсияи Мирзода Фирӯз Сафаралӣ дар мавзуи «Ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ ва нақши он дар рушди устувори ҷомеаи муосири Тоҷикистон (таҳлили сотсиологӣ)» дар он ифода меёбад, ки ҳуқуқ бори аввал дар доираи таҳқиқоти ҷомеашиносии ватанӣ на танҳо ҳамчун низоми меъёрҳои ҳуқуқӣ, балки ҳамчун институти мустақили иҷтимоӣ, унсури муҳимми сохтори иҷтимоӣ ва омили рушди устувори ҷомеаи Тоҷикистон мавриди таҳлили комплекси сотсиологӣ қарор дода мешавад.

Наwgонии таҳқиқот дар ҷанбаҳои зерин ифода меёбад:

- моҳият ва хусусиятҳои ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ дар шароити ташаккули ҷомеаи муосири Тоҷикистон аз мавқеи сотсиологияи институтсионалӣ муайян ва асоснок карда мешаванд.

- модели назариявии таъсири мутақобилаи ҳуқуқ, шуури ҳуқуқӣ, фарҳанги ҳуқуқӣ ва рушди устувори ҷомеа таҳия гардида, робитаи байни онҳо ҳамчун низоми ягонаи иҷтимоӣ нишон дода мешавад.

- механизмҳои иҷтимоии таъсири ҳуқуқ ба таъмини суботи иҷтимоӣ, ҳамгироии иҷтимоӣ, ҳифзи арзишҳои конститутсионӣ ва рушди ҷомеаи шахрвандӣ муайян карда мешаванд.

- омилҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ ва фарҳангӣ, ки ба самаранокии фаъолияти ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ таъсир мерасонанд, дар шароити Тоҷикистон ошкор карда мешаванд.

- нақши ҳуқуқ дар ташаккули сармояи иҷтимоӣ, баланд бардоштани сатҳи эътимоди ҷамъиятӣ ва таҳкими масъулияти иҷтимоии шахрвандон муайян карда мешавад.

- таҳлили сотсиологии сатҳи таъсири ҳуқуқ ба рушди устувори ҷомеаи Тоҷикистон анҷом дода шуда, нишондиҳандаҳои иҷтимоии арзёбии самаранокии фаъолияти институтҳои ҳуқуқӣ пешниҳод мегарданд.

- самтҳои асосии тақмили сиёсати давлатӣ дар соҳаи таҳкими волоияти қонун, рушди фарҳанги ҳуқуқӣ ва баланд бардоштани самаранокии институтҳои ҳуқуқӣ аз нуқтаи назари ҷомеашиносӣ таҳия карда мешаванд.

- концепсияи илмӣ «ҳуқуқ ҳамчун омили рушди устувори иҷтимоӣ» пешниҳод гардида, ҷойгоҳи он дар низоми институтҳои иҷтимоии ҷомеаи муосири Тоҷикистон муайян карда мешавад.

Нуктаҳои илмӣ, ки ба ҳимоя пешниҳод мешаванд асоснок буда, масъалаҳо мубрами илми социология, ҷомеашиносӣ ва ҳуқуқро ҳал намудаанд.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда заминаи ташаккули як концепсияи нави ҷомеашиносӣ оид ба ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ ва омили рушди устувори ҷомеа мебошанд. Ин концепсия ба талаботи шиносномаи ихтисоси 5.4.3. – Сохтори иҷтимоӣ, ниҳодҳо ва равандҳои иҷтимоӣ ҷавобгӯ буда, барои рушди назарияи ҷомеашиносии институтҳо, сотсиологияи ҳуқуқ ва таҳияи сиёсати иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон аҳамияти назариявӣ ва амалӣ дорад.

Асоснокӣ ва эътимоднокии ҳулосаю тавсияҳои дар диссертатсия ифодаёфта. Асоснокӣ ва эътимоднокии ҳулосаҳо, пешниҳодҳо ва тавсияҳои дар таҳқиқоти диссертатсионии Мирзода Фирӯз Сафаралӣ дар мавзӯи «Ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ ва нақши он дар рушди устувори ҷомеаи муосири Тоҷикистон (таҳлили сотсиологӣ)» баёншуда бо маҷмуи омилҳои назариявӣ, методологӣ ва эмпирикӣ таъмин мегарданд.

Пеш аз ҳама, асоснокии таҳқиқот ба истифодаи дастовардҳои илмӣ ҷомеашиносии классикӣ ва муосир таъмин менамояд. Дар ҷараёни таҳқиқот назарияҳои институтсионалӣ, сохторӣ-функционалӣ, сотсиологияи ҳуқуқ, назарияи танзими иҷтимоӣ ва назарияи рушди устувор истифода гардида, ақидаҳои олимони маъруфи ҷаҳон, аз ҷумла Огюст Конт, Эмиль Дюркгейм, Макс Вебер, Толкотт Парсонс ва дигар муҳаққиқони маъруфи соҳаи ҷомеашиносӣ ва ҳуқуқшиносӣ мавриди таҳлил қарор гирифтаанд. Ин заминаи назариявӣ имкон медиҳад, ки ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ дар доираи концепсияҳои эътирофшудаи илмӣ таҳқиқ карда шавад.

Эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот бо истифодаи методологияи муосири илмӣ таъмин мегардад. Дар раванди таҳқиқот маҷмуи усулҳои умумии илмӣ ва махсуси ҷомеашиносӣ, аз ҷумла таҳлили низомӣ, усули институтсионалӣ, усули муқоисавӣ, таҳлили ҳуҷҷатҳо, таҳлили омӯрӣ, усули таърихӣ-мантиқӣ, инчунин усулҳои таҳқиқоти сотсиологӣ (пурсиш, мусоҳиба, мушоҳида ва таҳлили маълумоти иҷтимоӣ) истифода мешаванд. Истифодаи маҷмуи ин усулҳо ба муаллиф имконият додаанд,

ки масъалаи таҳқиқшаванда аз ҷанбаҳои гуногун мавриди омӯзиш қарор гирифта, натиҷаҳои бадастомада санҷида ва муқоиса карда шаванд.

Асоснокии хулосаҳо инчунин ба таҳлили санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, стратегияҳо ва барномаҳои давлатӣ, санадҳои байналмилалӣ дар соҳаи ҳуқуқи инсон ва рушди устувор, инчунин маълумоти расмӣ мақомоти давлатӣ ва созмонҳои байналмилалӣ асос меёбад. Омӯзиши ин сарчашмаҳо ба муаллиф имкон додаанд, ки робитаи байни фаъолияти институтҳои ҳуқуқӣ ва равандҳои иҷтимоӣ дар шароити муносири Тоҷикистон ба таври воқеъбинона арзёбӣ карда шавад.

Эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот бо таҳлили вазъи воқеии рушди иҷтимоии ҷомеаи Тоҷикистон, нишондиҳандаҳои фарҳанги ҳуқуқӣ, сатҳи шуури ҳуқуқӣ, эътимоди шаҳрвандон ба институтҳои давлатӣ ва ҳуқуқӣ, инчунин маълумоти омӯрӣ оид ба рушди иҷтимоӣ ва ҳуқуқӣ таъмин карда мешавад. Хулосаҳо на ба мулоҳизаҳои назариявии умумӣ, балки ба таҳлили маълумоти воқеӣ ва таҷрибаи амалии фаъолияти институтҳои иҷтимоӣ таъя менамоянд.

Дарачаи баланди эътимоднокии натиҷаҳо инчунин бо мувофиқати хулосаҳои бадастомада ба равандҳои воқеии рушди ҷомеаи Тоҷикистон ва натиҷаҳои таҳқиқоти олимони ватанӣ ва хориҷӣ тасдиқ мегардад. Муқоисаи натиҷаҳои таҳқиқот бо дастовардҳои мавҷудаи илмӣ имкон додаанд, ки дурустӣ ва илмияти хулосаҳои пешниҳодшуда аз ҷониби муаллиф муайян карда шавад.

Тавсияҳои пешниҳодшуда хусусияти амалии худро аз он мегиранд, ки онҳо дар асоси таҳлили воқеии фаъолияти институтҳои ҳуқуқӣ ва иҷтимоӣ таҳия гардида, ба тақмили сиёсати давлатӣ дар самти таҳкими волоияти қонун, баланд бардоштани фарҳанги ҳуқуқӣ, рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ ва таъмини рушди устувори ҷомеа равона шудаанд. Имконияти истифодаи онҳо дар фаъолияти мақомоти давлатӣ, муассисаҳои таълимӣ, институтҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ва марказҳои илмӣ асоснокии амалии таҳқиқотро тақвият медиҳад.

Ҳамин тариқ, асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои диссертатсия бо таъя ба заминаи мустаҳками назариявӣ, истифодаи методологияи муносири илмӣ, таҳлили сарчашмаҳои ҳуқуқӣ ва иҷтимоӣ, омӯзиши маълумоти эмпирикӣ ва мутобиқати натиҷаҳо ба воқеияти иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон таъмин гардида, барои истифода дар таҳқиқоти минбаъдаи илмӣ ва фаъолияти амалии институтҳои давлатӣ ва ҷамъиятӣ заминаи бозътимод фароҳам меорад.

Саҳеҳнокӣ, навгонии илмӣ, хулоса ва пешниҳодҳое, ки дар диссертатсия ифода ёфтаанд. Саҳеҳнокии натиҷаҳои диссертатсия бо истифодаи маҷмуи усулҳои муносири таҳқиқоти ҷомеашиносӣ, таҳлили

назариявии концепсияҳои илмӣ, омӯзиши сарчашмаҳои илмӣ ва ҳуқуқӣ, инчунин таҳлили маълумоти эмпирикӣ таъмин карда шудааст. Дар раванди таҳқиқот усулҳои таҳлили сохторӣ-функционалӣ, институтсионалӣ, муқоисавӣ, таърихӣ-мантиқӣ ва сотсиологӣ истифода гардидаанд, ки онҳо имконият медиҳанд падидаи ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ ба таври ҳамаҷониба мавриди омӯзиш қарор дода шавад. Саҳеҳнокии ҳулосаҳо инчунин аз мутобиқати онҳо ба воқеияти иҷтимоӣ ва ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, истифодаи маълумоти расмӣ оморӣ, санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, стратегияҳо ва барномаҳои давлатӣ, инчунин натиҷаҳои таҳқиқоти олимони ватанӣ ва хориҷӣ бармеояд. Натиҷаҳои таҳқиқот дорои пайдарҳамии мантиқӣ буда, аз таҳлили илмӣ масъалаи таҳқиқшаванда маншаъ мегиранд.

Дар натиҷаи таҳқиқот ҳулосаҳои асосии зерин ба даст омадаанд:

1. Ҳуқуқ яке аз институтҳои бунёдии иҷтимоӣ буда, дар танзими муносибатҳои ҷамъиятӣ, ҳифзи арзишҳои иҷтимоӣ ва таъмини суботи ҷомеа нақши калидӣ мебозад.

2. Самаранокии фаъолияти ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ на танҳо аз сифати қонунгузорӣ, балки аз сатҳи шуури ҳуқуқӣ, фарҳанги ҳуқуқӣ ва эътимоди шаҳрвандон ба институтҳои давлатӣ вобаста мебошад.

3. Рушди устувори ҷомеаи Тоҷикистон бо таҳкими волоияти қонун, баланд бардоштани сатҳи маърифати ҳуқуқӣ ва рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ алоқаи мустақим дорад.

4. Ҳуқуқ ҳамчун воситаи муҳимми танзими иҷтимоӣ ба таҳкими ваҳдати миллӣ, адолати иҷтимоӣ, амнияти иҷтимоӣ ва ҳамбастагии ҷомеа мусоидат менамояд.

5. Фарҳанги ҳуқуқӣ ва шуури ҳуқуқӣ ҳамчун механизми миёнарав байни меъёрҳои ҳуқуқӣ ва рафтори иҷтимоии шаҳрвандон амал мекунад.

6. Дар шароити ҷаҳонишавӣ ва рақамикунонӣ доираи таъсири иҷтимоии ҳуқуқ васеъ гардида, зарурати такмили механизмҳои ҳуқуқии танзими муносибатҳои нав ба миён омадааст.

7. Тақвияти фаъолияти институтҳои ҳуқуқӣ яке аз шартҳои муҳимми амалисозии ҳадафҳои стратегияи рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Бо мақсади баланд бардоштани самаранокии фаъолияти ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ ва таҳкими нақши он дар рушди устувори ҷомеа пешниҳод мегардад:

Дар самти сиёсати давлатӣ:

- таҳкими механизмҳои татбиқи принципи волоияти қонун;
- такмили сиёсати давлатӣ дар соҳаи маърифати ҳуқуқии аҳоли;

- рушди шаклҳои ҳамкориҳои мақомоти давлатӣ бо институтҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ;

- таҳияи барномаҳои миллӣ оид ба баланд бардоштани фарҳанги ҳуқуқии шаҳрвандон.

Дар самти фаъолияти иҷтимоӣ ва тарбиявӣ:

- ҷорӣ намудани технологияҳои муосири тарбияи ҳуқуқӣ дар ҳамаи зинаҳои таҳсилот;

- густариши корҳои фаҳмондадиҳӣ оид ба ҳуқуқу ӯҳдадорӣҳои шаҳрвандон;

- таҳкими нақши воситаҳои ахбори омма ва шабакаҳои иҷтимоӣ дар ташаккули фарҳанги ҳуқуқӣ;

- дастгирии ташаббусҳои ҷамъиятӣ оид ба рушди маърифати ҳуқуқӣ.

Дар самти илм ва таҳқиқот:

- рушди таҳқиқоти байнисоҳавӣ дар самти сотсиологияи ҳуқуқ;

- таҳияи нишондиҳандаҳои иҷтимоии арзёбии самаранокии фаъолияти институтҳои ҳуқуқӣ;

- таъсиси марказҳои мониторинги иҷтимоии сатҳи фарҳанги ҳуқуқӣ ва шуури ҳуқуқии аҳоли;

- густариши таҳқиқоти сотсиологӣ оид ба масъалаҳои ҳуқуқ ва рушди устувор.

Саҳеҳнокии ва асоснокии натиҷаҳои диссертатсия ба истифодаи методологияи муосири илмӣ, таҳлили сарчашмаҳои бозғатимод ва маълумоти эмпирикӣ таъя мекунад. Навгонии илмӣ таҳқиқот дар таҳияи концепсияи ҷомеашиносии ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ ва омили рушди устувори ҷомеаи Тоҷикистон ифода меёбад. Хулосаҳо ва пешниҳодҳои таҳияшуда метавонанд барои тақмили сиёсати иҷтимоӣ ва ҳуқуқии давлат, рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ, баланд бардоштани фарҳанги ҳуқуқӣ ва таҳкими асосҳои рушди устувори Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода шаванд.

Аҳамияти назариявӣ, амалӣ ва иҷтимоии диссертатсия. Аҳамияти назариявии таҳқиқот дар рушди минбаъдаи донишҳои илмӣ дар соҳаи ҷомеашиносӣ, махсусан ҷомеашиносии ҳуқуқ, ҷомеашиносии институтҳои иҷтимоӣ ва назарияи рушди устувор ифода меёбад. Дар диссертатсия ҳуқуқ ҳамчун падидаи иҷтимоӣ ва институти муҳими сохтори иҷтимоии ҷомеа таҳлил гардида, моҳият, вазифаҳо ва механизмҳои таъсири он ба равандҳои иҷтимоӣ муайян карда мешаванд.

Натиҷаҳои таҳқиқот имкон медиҳанд:

- заминаҳои назариявии омӯзиши ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ тақмил дода шаванд;

-донишҳои илмӣ оид ба робитаи байни ҳуқуқ, шуури ҳуқуқӣ, фарҳанги ҳуқуқӣ ва рушди устувори ҷомеа ғанӣ гарданд;

-консепсияҳои ҷомеашиносии институтҳои иҷтимоӣ бо назардошти хусусиятҳои рушди ҷомеаи Тоҷикистон такмил дода шаванд;

-равишҳои нави таҳқиқоти байнисоҳавӣ дар самти ҷомеашиносӣ ва ҳуқуқшиносӣ ташаккул ёбанд;

-асосҳои назариявии таҳқиқи таъсири институтҳои иҷтимоӣ ба рушди устувори ҷомеа густариш дода шаванд.

Арзиши назариявии таҳқиқот инчунин дар он зоҳир мегардад, ки он ба рушди самти нави таҳқиқотии ҷомеашиносии ҳуқуқ дар шароити ҷомеаи муосири Тоҷикистон мусоидат намуда, метавонад ҳамчун асоси илмӣ барои таҳқиқоти минбаъда дар самти институтҳои иҷтимоӣ, танзими иҷтимоӣ ва ҷомеаи шахрвандӣ истифода шавад.

Аҳаммияти амалии диссертатсия. Аҳаммияти амалии таҳқиқот дар имконияти истифодаи натиҷаҳои он барои такмили сиёсати давлатӣ, фаъолияти мақомоти давлатӣ ва институтҳои ҷомеаи шахрвандӣ ифода меёбад.

Натиҷаҳои таҳқиқот метавонанд:

-ҳангоми таҳияи стратегияҳо ва барномаҳои давлатӣ оид ба баланд бардоштани фарҳанги ҳуқуқӣ ва маърифати ҳуқуқии аҳоли истифода шаванд;

-барои такмили сиёсати давлатӣ дар соҳаи волоияти қонун ва рушди ҷомеаи шахрвандӣ хизмат намоёнд;

-дар фаъолияти мақомоти қонунгузор, мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва мақомоти идоракунии давлатӣ мавриди истифода қарор гиранд;

-барои таҳияи механизмҳои самараноки ҳамкории давлат ва ҷомеа мусоидат намоёнд;

-дар раванди мониторинг ва арзёбии самаранокии институтҳои ҳуқуқӣ истифода бурда шаванд;

-ҳамчун замина барои таҳияи барномаҳои тарбияи ҳуқуқии шахрвандон ва ҷавонон хизмат намоёнд.

Ҳамчунин натиҷаҳои таҳқиқот метавонанд дар муассисаҳои таҳсилоти олии зимни таълими фанҳои «Ҷомеашиносӣ», «Сотсиологияи ҳуқуқ», «Назарияи институтҳои иҷтимоӣ», «Ҳуқуқшиносӣ», «Сиёсатшиносӣ» ва дигар фанҳои марбут истифода шаванд.

Аҳаммияти иҷтимоии диссертатсия.

Аҳаммияти иҷтимоии таҳқиқот аз аҳаммияти ҳуқуқ дар таъмини суботи иҷтимоӣ, таҳкими давлатдорӣ ҳуқуқбунёд ва рушди устувори ҷомеа бармеояд.

Натиҷаҳои таҳқиқот метавонанд ба:

- баланд бардоштани сатҳи шуури ҳуқуқӣ ва фарҳанги ҳуқуқии аҳоли;
- таҳкими эҳтиром ба қонун ва арзишҳои ҳуқуқӣ дар ҷомеа;
- рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ ва ғаёлнокии иҷтимоии шаҳрвандон;
- баланд бардоштани сатҳи эътимоди аҳоли ба институтҳои давлатӣ ва ҳуқуқӣ;
- таҳкими адолати иҷтимоӣ ва ҳамбастагии ҷомеа;
- пешгирии ҳуқуқвайронкуниҳо ва паст намудани сатҳи низоъҳои иҷтимоӣ;
- рушди фарҳанги масъулиятшиносӣ ва шаҳрвандии ғаёл;
- таҳкими ваҳдати миллӣ ва суботи ҷамъиятӣ мусоидат намоянд.

Дар шароити муосири Тоҷикистон, ки масъалаҳои таҳкими давлатдорӣ ҳуқуқбунёд, рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ, ҳифзи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва таъмини рушди устувор аҳаммияти стратегӣ доранд, натиҷаҳои таҳқиқот метавонанд барои ҳалли як қатор масъалаҳои муҳимми иҷтимоӣ ва ҳуқуқӣ заминаи илмӣ фароҳам оваранд.

Ҳамин тариқ, аҳаммияти назариявии диссертатсия дар рушди назарияи ҷомеашиносии ҳуқуқ ва институтҳои иҷтимоӣ, аҳаммияти амалии он дар имконияти истифодаи натиҷаҳо барои тақмили сиёсати давлатӣ ва ғаёлияти институтҳои ҳуқуқӣ, ва аҳаммияти иҷтимоии он дар мусоидат ба таҳкими волоияти қонун, фарҳанги ҳуқуқӣ, ҷомеаи шаҳрвандӣ ва рушди устувори Ҷумҳурии Тоҷикистон ифода меёбад. Натиҷаҳои таҳқиқот метавонанд ҳамчун заминаи илмӣ барои таҳия ва татбиқи чорабиниҳои давлатӣ ва ҷамъиятӣ дар самти рушди иҷтимоӣ ва ҳуқуқии кишвар хизмат намоянд.

Наشري натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ. Натиҷаҳои асосии диссертатсияи Мирзода Фирӯз Сафаралӣ дар мавзӯи «Ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ ва нақши он дар рушди устувори ҷомеаи муосири Тоҷикистон (таҳлили сотсиологӣ)» дар шакли мақолаҳои илмӣ, гузоришҳо ва маърузаҳо дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ ва маҷмуаҳои конференсияҳои илмӣ-амалӣ интишор ва муҳокима гардидаанд.

Маводи асосии таҳқиқот дар мақолаҳои илмӣ, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи тавсиянамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар нашрияҳои илмӣ соҳавӣ ба таъъ расидаанд, инъикос ёфтаанд. Дар ин мақолаҳо масъалаҳои назариявӣ ва амалии ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ, нақши он дар танзими муносибатҳои ҷамъиятӣ, рушди фарҳанги ҳуқуқӣ, ташаккули ҷомеаи шаҳрвандӣ ва таъмини рушди устувори ҷомеа таҳлил шудаанд.

Натиҷаҳои таҳқиқот дар раванди иштирок дар конференсияҳои ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ илмӣ-амалӣ низ пешниҳод гардида,

мавриди муҳокимаи ҷомеаи илмӣ қарор гирифтаанд. Пешниҳодҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия таҳияшуда аз ҷониби мутахассисон мусбат арзёбӣ шуда, барои тақмили таҳқиқот истифода шудаанд.

Натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар 43 мақолаи илмӣ, аз ҷумла 23 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ тавсиянамудаи Комиссияи олии аттестатсионӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъъ расидаанд. Мазмуни интишорот муҳтавои асосии диссертатсияро инъикос намуда, масъалаҳои назариявӣ ва амалии ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ, нақши он дар рушди устувори ҷомеа, фарҳанги ҳуқуқӣ, шуури ҳуқуқӣ ва равандҳои иҷтимоии ҷомеаи муосири Тоҷикистонро фаро мегирад. Теъдод ва муҳтавои интишорот ба талаботи муқарраргардидаи қонунгузории соҳаи аттестатсияи илмӣ ҷавобгӯ мебошанд.

Ҳаҷм ва сохтори диссертатсия. Диссертатсия аз ихтисораҳо, муқаддима, панҷ боб ва чордаҳ зербобҳои мувофиқ, хулоса, тавсияҳо ва рӯйхати адабиёти истифодашуда иборат мебошад. Сохтори диссертатсия ба мақсад, вазифа ва мантиқи таҳқиқот мувофиқ буда, ҳамаи масъалаҳои аз ҷониби муаллиф пешниҳодшуда ҳаллу фасли ҳудро ёфтаанд. Ҳаҷми умумии рисолаи диссертатсионӣ 358 саҳифаро ташкил медиҳад.

Сохтори диссертатсия ба мақсад, вазифа ва мантиқи таҳқиқот мувофиқ буда, ҳамаи масъалаҳои аз ҷониби муаллиф пешниҳодшуда ҳаллу фасли ҳудро ёфтаанд. Асоснокии пешниҳодҳои дар диссертатсия ифодашуда, инчунин бо таҳлили эродии сарчашмаҳои истифодашуда оид ба рушди муносибатҳои ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ тасдиқи ҳудро ёфтааст. Рӯйхати адабиёт аз сарчашмаҳои зиёде иборат мебошанд, ки онҳо барои омӯзиши муфассали ҳолати қор дар мавзӯи таҳқиқшаванда имконият додаанд.

Дар боби якуми диссертатсия таҳти унвони «**Асосҳои назариявӣ-методологии омӯзиши ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ ва нақши он дар рушди устувори ҷомеаи муосир**» заминаҳои концептуалӣ ва методологии таҳқиқоти ҳуқуқ ҳамчун падидаи иҷтимоӣ мавриди таҳлил қарор гирифтаанд. Боб аз се зербоб иборат буда, дар онҳо масъалаҳои муҳими назариявӣ ва амалии ҳуқуқ дар низоми муносибатҳои иҷтимоӣ баррасӣ шудаанд.

Дар зербоби якум – «**Таҳлили масъалаҳои назариявӣ ва методологии ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ**» – моҳият, мазмун ва хусусиятҳои ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ таҳқиқ гардидааст. Муаллиф муносибатҳои гуногуни илмиро нисбат ба мафҳум ва вазифаҳои ҳуқуқ таҳлил намуда, нишон медиҳад, ки ҳуқуқ на танҳо низоми меъёрҳои ҳатмии аз ҷониби

давлат муқарраршуда мебошад, балки воситаи муҳимми танзими муносибатҳои ҷамъиятӣ, таъмини субот, тартибот ва рушди устувори ҷомеа низ маҳсуб меёбад. Ҳамчунин, асосҳои методологии омӯзиши ҳуқуқ, аз ҷумла равишҳои институтсионалӣ, сотсиологӣ, системавӣ, функционалӣ ва байнифаннӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд.

Дар зербоби дуюм – **«Таҳқиқи назариявии масъалаҳои ҳуқуқӣ дар сотсиологияи классикӣ ва равишҳои муосири сотсиологӣ»** – андешаҳои намояндагони мактабҳои классикии сотсиология оид ба табиат ва нақши иҷтимоии ҳуқуқ таҳлил шудаанд. Дар ин замина таълимоти олимоне чун Огюст Конт, Эмиль Дюркгейм, Макс Вебер ва дигар намояндагони сотсиологияи классикӣ мавриди омӯзиш қарор гирифта, саҳми онҳо дар ташаккули фаҳмиши иҷтимоии ҳуқуқ нишон дода шудааст. Ҳамзамон, равишҳои муосири сотсиологияи ҳуқуқ, аз ҷумла назарияҳои институтсионалӣ, конструктивистӣ ва коммуникативӣ таҳлил гардида, имкониятҳои онҳо барои дарки равандҳои ҳуқуқии ҷомеаи муосир муайян карда шудаанд.

Дар зербоби сеюм – **«Ҳолат ва амали иҷтимоии ҳуқуқ дар марҳилаи гузариши ҷомеа»** – масъалаҳои фаъолияти ҳуқуқ дар шароити дигаргунсозии иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва сиёсӣ таҳқиқ шудаанд. Муаллиф таъсири равандҳои ҷаҳонишавӣ, ислоҳоти иҷтимоӣ, демократӣ ва ҳуқуқиро ба рушди низоми ҳуқуқӣ баррасӣ намуда, нақши ҳуқуқро дар таъмини суботи иҷтимоӣ, ҳифзи манфиатҳои шахс, ҷомеа ва давлат, инчунин таҳкими арзишҳои демократӣ ва ҳуқуқбунёдӣ нишон медиҳад. Дар ин қисмат хусусиятҳои амалкарди ҳуқуқ дар ҷомеаҳои гузариш, омилҳои таъсиррасон ба самаранокии танзими ҳуқуқӣ ва роҳҳои баланд бардоштани нақши иҷтимоии ҳуқуқ мавриди таҳлил қарор гирифтаанд.

Дар маҷмӯъ, боби мазкур заминаи назариявӣ ва методологии таҳқиқотро ташкил дода, ҳуқуқро ҳамчун институти муҳимми иҷтимоӣ шарҳ медиҳад ва нақши онро дар ташаккули муносибатҳои ҷамъиятӣ, таъмини суботи иҷтимоӣ ва рушди устувори ҷомеаи муосир асоснок менамояд.

Дар боби дуюми диссертатсия таҳти унвони **«Вазифаҳои иҷтимоии ҳуқуқ ва татбиқи онҳо дар шароити ҷомеаи муосири Тоҷикистон»** масъалаҳои вобаста ба моҳият, намудҳо ва самтҳои амалишавии вазифаҳои иҷтимоии ҳуқуқ, нақши он дар танзими муносибатҳои ҷамъиятӣ ва таъсири ҳуқуқ ба равандҳои иҷтимоӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд. Боб аз се зербоб иборат буда, дар онҳо ҷанбаҳои назариявӣ ва амалии фаъолияти иҷтимоии ҳуқуқ дар шароити давлатдорӣ муосири Тоҷикистон таҳлил шудаанд.

Дар зербоби якум – **«Мафҳуми “вазифаҳои иҷтимоии ҳуқуқ” ва таснифи он дар равиши сотсиологӣ»** – масъалаҳои назариявии вобаста ба моҳият ва мазмуни вазифаҳои иҷтимоии ҳуқуқ баррасӣ гардидаанд. Муаллиф таҳаввули назарияҳои илмиро оид ба вазифаҳои иҷтимоии ҳуқуқ таҳлил намуда, ҳуқуқро ҳамчун воситаи танзими муносибатҳои ҷамъиятӣ ва таъмини ҳамоҳангии манфиатҳои шахс, ҷомеа ва давлат арзёбӣ менамояд. Дар ин замина, таснифи вазифаҳои иҷтимоии ҳуқуқ аз нуқтаи назари сотсиологӣ пешниҳод гардида, вазифаҳои танзимкунанда, муҳофизатӣ, тарбиявӣ, ҳамгирой, коммуникативӣ, иттилоотӣ ва кафолатдиҳандаи ҳуқуқ ҳамчун самтҳои асосии таъсири иҷтимоии ҳуқуқ муайян карда шудаанд.

Дар зербоби дуюм – **«Нақши ҳуқуқ дар танзими муносибатҳои иҷтимоӣ ва рафтори иҷтимоии шаҳрвандон»** – механизмҳои таъсири ҳуқуқ ба муносибатҳои ҷамъиятӣ ва шаклгирии рафтори ҳуқуқии шаҳрвандон таҳқиқ шудаанд. Муаллиф нишон медиҳад, ки ҳуқуқ ҳамчун низоми меъёрҳои ҳатмӣ ба ташаккули фарҳанги ҳуқуқӣ, баланд гардидани сатҳи шуури ҳуқуқӣ ва масъулияти шаҳрвандон мусоидат менамояд. Ҳамзамон, нақши ҳуқуқ дар таҳкими тартиботи ҷамъиятӣ, пешгирии ҳуқуқвайронкунӣ, ҳифзи ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шаҳрванд, инчунин таъмини суботи иҷтимоӣ мавриди таҳлил қарор гирифтааст. Дар ин қисмат хусусиятҳои татбиқи меъёрҳои ҳуқуқӣ дар ҷомеаи Тоҷикистон ва таъсири онҳо ба рафтори иҷтимоии аҳоли низ баррасӣ шудаанд.

Дар зербоби сеюм – **«Ҳуқуқ ҳамчун замина ва омили ҷойивазкунии иҷтимоӣ дар ҷомеаи демократӣ ва ҳуқуқбунёд»** – нақши ҳуқуқ дар фароҳам овардани имкониятҳои баробар барои рушди шахсият ва иштироки шаҳрвандон дар ҳаёти иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва сиёсӣ таҳқиқ гардидааст. Муаллиф ҳуқуқро ҳамчун яке аз омилҳои муҳими ҷойивазкунии иҷтимоӣ арзёбӣ намуда, нишон медиҳад, ки кафолати ҳуқуқ ба таҳсил, меҳнат, соҳибкорӣ, хизматрасонии давлатӣ ва иштирок дар идоракунии давлатӣ барои болоравии мақоми иҷтимоии шаҳрвандон замина фароҳам меорад. Ҳамчунин, масъалаҳои вобаста ба адолати иҷтимоӣ, баробарии имкониятҳо ва нақши ҳуқуқ дар коҳиш додани нобаробариҳои иҷтимоӣ дар ҷомеаи демократӣ ва ҳуқуқбунёд таҳлил шудаанд.

Дар маҷмӯъ, боби дуюм ба омӯзиши вазифаҳои иҷтимоии ҳуқуқ ва механизмҳои амалишавии онҳо бахшида шуда, нишон медиҳад, ки ҳуқуқ дар шароити ҷомеаи муосири Тоҷикистон на танҳо воситаи танзими муносибатҳои ҷамъиятӣ, балки омили муҳими таъмини суботи иҷтимоӣ, рушди демократия, таҳкими ҷомеаи шаҳрвандӣ ва фароҳамсозии имкониятҳои баробар барои рушди инсон мебошад. Ин натиҷаҳо барои

такмили сиёсати ҳуқуқӣ ва баланд бардоштани самаранокии таъсири иҷтимоии ҳуқуқ аҳаммияти назариявӣ ва амалӣ доранд.

Дар боби сеюми диссертатсия таҳти унвони «**Таъсири ҳуқуқ ба сохтори иҷтимоии ҷомеаи муосири Тоҷикистон**» масъалаҳои вобаста ба нақши ҳуқуқ дар дигаргунсозии сохтори иҷтимоӣ, таҳкими институтҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ва ташаккули табақаҳои нави иҷтимоӣ дар шароити рушди давлати демократӣ ва ҳуқуқбунёд мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд. Боб аз се зербоб иборат буда, дар онҳо самтҳои асосии таъсири ҳуқуқ ба равандҳои иҷтимоӣ ва институтсионалии ҷомеаи Тоҷикистон таҳлил шудаанд.

Дар зербоби якум – «**Масъалаҳои азнавсози (модернизатсия)-и ҳуқуқ дар шароити ташаккули давлати ҳуқуқбунёд**» – масъалаҳои назариявӣ ва амалии такмили низоми ҳуқуқӣ дар шароити ислоҳоти сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ баррасӣ гардидаанд. Муаллиф нишон медиҳад, ки модернизатсияи ҳуқуқ яке аз шартҳои муҳимми ташаккули давлати ҳуқуқбунёд ба шумор рафта, ба мутобиқ намудани низоми қонунгузорӣ ба талаботи ҷомеаи муосир, арзишҳои демократӣ ва меъёрҳои байналмилалӣ мусоидат менамояд. Дар ин замина, равандҳои ислоҳоти ҳуқуқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, такмили қонунгузорӣ, таҳкими волоияти қонун ва рушди механизмҳои ҳифзи ҳуқуқу озодиҳои инсон таҳлил шудаанд. Ҳамчунин, таъсири модернизатсияи ҳуқуқ ба тағйироти иҷтимоӣ ва рушди институтҳои давлатӣ мавриди омӯзиш қарор гирифтааст.

Дар зербоби дуюм – «**Ҳамбастагии татбиқи ҳуқуқ ва ташаккули синфи миёна дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон**» – нақши ҳуқуқ дар ташаккули заминаҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва сиёсӣ барои рушди синфи миёна таҳқиқ шудааст. Муаллиф асоснок менамояд, ки татбиқи самараноки ҳуқуқ, кафолати ҳуқуқи моликият, озодии фаъолияти соҳибкорӣ, дастрасӣ ба таҳсил ва меҳнат, инчунин ҳифзи манфиатҳои иқтисодии шаҳрвандон ба ташаккули синфи миёна мусоидат менамоянд. Дар ин қисмат робитаи байни сатҳи рушди низоми ҳуқуқӣ ва имкониятҳои иҷтимоӣ-иқтисодии шаҳрвандон таҳлил гардида, нақши синфи миёна ҳамчун омили муҳимми суботи иҷтимоӣ, рушди иқтисодӣ ва таҳкими ҷомеаи шаҳрвандӣ нишон дода шудааст.

Дар зербоби сеюм – «**Ҷойгоҳи ҳуқуқ дар барқароршавӣ ва ташаккули ҷомеаи шаҳрвандӣ**» – нақши ҳуқуқ дар рушди институтҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ва таъмини иштироки фаъоли шаҳрвандон дар ҳаёти ҷамъиятӣ мавриди таҳлил қарор гирифтааст. Муаллиф нишон медиҳад, ки ҷомеаи шаҳрвандӣ бидуни мавҷудияти заминаҳои мустаҳками ҳуқуқӣ ва кафолати ҳуқуқу озодиҳои инсон наметавонад ба таври самаранок

фаъолият намояд. Дар ин робита, аҳаммияти ҳуқуқ дар рушди иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, ташкилотҳои ғайридавлатӣ, воситаҳои ахбори омма, институтҳои худидоракунии маҳаллӣ ва дигар шаклҳои иштироки шаҳрвандон дар идоракунии ҷомеа баррасӣ шудааст. Ҳамчунин, нақши ҳуқуқ дар таҳкими масъулияти шаҳрвандӣ, фарҳанги сиёсӣ ва муколамаи иҷтимоӣ ҳамчун унсурҳои муҳими ҷомеаи шаҳрвандӣ таҳлил гардидааст.

Дар маҷмӯъ, боби сеюм ба таҳқиқи таъсири ҳуқуқ ба сохтори иҷтимоии ҷомеаи муосири Тоҷикистон бахшида шуда, исбот менамояд, ки ҳуқуқ ҳамчун институти муҳими иҷтимоӣ на танҳо муносибатҳои ҷамъиятиро танзим менамояд, балки ба дигаргунсозии сохтори иҷтимоӣ, ташаккули синфи миёна, рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ ва таҳкими асосҳои давлати демократӣ ва ҳуқуқбунёд низ таъсири бевосита мерасонад. Натиҷаҳои бадастомада барои тақмили сиёсати ҳуқуқӣ ва иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон аҳаммияти назариявӣ ва амалӣ доранд.

Дар боби чоруми диссертатсия таҳти унвони «**Нигилизми ҳуқуқӣ ҳамчун зухуроти номатлуби ҷомеаи муосир**» масъалаҳои назариявӣ ва амалии нигилизми ҳуқуқӣ, сабабҳои пайдоиш, шаклҳои зухур, оқибатҳои иҷтимоӣ ва роҳҳои пешгирӣ ва бартарафсозии он дар шароити ҷомеаи муосири Тоҷикистон мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд. Боб аз ду зербоб иборат буда, дар онҳо нигилизми ҳуқуқӣ ҳамчун яке аз монетаҳои ҷиддӣ дар роҳи ташаккули давлати ҳуқуқбунёд ва ҷомеаи шаҳрвандӣ таҳлил шудааст.

Дар зербоби якум – «**Мафҳуми “нигилизми ҳуқуқӣ”**» – моҳият, мазмун, хусусиятҳо ва шаклҳои асосии нигилизми ҳуқуқӣ баррасӣ гардидаанд. Муаллиф таҳаввули назарияҳои илмиро вобаста ба мафҳуми нигилизми ҳуқуқӣ таҳлил намуда, онро ҳамчун муносибати манфӣ ё безътиноёна нисбат ба ҳуқуқ, қонун ва арзишҳои ҳуқуқӣ шарҳ медиҳад. Дар ин замина, омилҳои сиёсӣ, иҷтимоӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ ва маънавияе, ки ба ташаккул ва густариши нигилизми ҳуқуқӣ мусоидат менамоянд, таҳқиқ шудаанд. Ҳамчунин, шаклҳои гуногуни нигилизми ҳуқуқӣ, аз ҷумла безътиромӣ ба қонун, ноҳада гирифтани талаботи ҳуқуқӣ, паст будани сатҳи шуури ҳуқуқӣ ва эътимод ба институтҳои ҳуқуқӣ мавриди омӯзиш қарор гирифтаанд.

Дар зербоби дуюм – «**Оқибатҳои иҷтимоӣ ва роҳҳои бартарафсозии нигилизми ҳуқуқӣ дар Тоҷикистон**» – таъсири манфии нигилизми ҳуқуқӣ ба рушди ҷомеа ва давлат таҳлил шудааст. Муаллиф нишон медиҳад, ки паҳншавии нигилизми ҳуқуқӣ метавонад ба коста гардидани волоияти қонун, афзоиши ҳуқуқвайронкунӣ, паст шудани сатҳи эътимоди шаҳрвандон ба мақомоти давлатӣ, заиф гардидани фарҳанги ҳуқуқӣ ва

коҳиш ёфтани самаранокии танзими ҳуқуқӣ оварда расонад. Дар ин замина, омилҳои мушаххаси зухури нигилизми ҳуқуқӣ дар ҷомеаи Тоҷикистон баррасӣ гардида, роҳҳои бартарафсозии он пешниҳод шудаанд.

Аз ҷумла, ҳамчун самтҳои асосии муқовимат ба нигилизми ҳуқуқӣ баланд бардоштани сатҳи маърифат ва тарбияи ҳуқуқии аҳоли, такмили механизми татбиқи қонунҳо, таҳкими волоияти қонун, баланд бардоштани масъулияти ҳуқуқии шаҳрвандон ва шахсони мансабдор, рушди фарҳанги ҳуқуқӣ, тақвияти фаъолияти институтҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ва таъмини шаффофият дар фаъолияти мақомоти давлатӣ пешниҳод мегарданд. Муаллиф махсус таъкид менамояд, ки ташаккули эҳтиром ба ҳуқуқ ва қонун яке аз шартҳои муҳимми рушди давлати демократӣ, ҳуқуқбунёд ва ҷомеаи шаҳрвандии муосир ба ҳисоб меравад.

Дар маҷмӯъ, боби чоруми диссертатсия ба омӯзиши нигилизми ҳуқуқӣ ҳамчун падидаи иҷтимоии номатлуб бахшида шуда, нишон медиҳад, ки мубориза бо ин зухурот бояд хусусияти комплексӣ дошта, ҳам тадбирҳои ҳуқуқӣ ва ҳам ҷораҳои иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва тарбиявиро дар бар гирад. Натиҷаҳои таҳқиқот аҳаммияти муҳимми назариявӣ ва амалӣ дошта, метавонанд барои такмили сиёсати давлатӣ дар соҳаи баланд бардоштани фарҳанги ҳуқуқӣ, таҳкими волоияти қонун ва рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода шаванд.

Дар боби панҷуми диссертатсия таҳти унвони **«Масъалаҳои ташаккули маърифати ҳуқуқӣ ва ҳувиати ҳуқуқии шаҳрвандон дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон»** масъалаҳои марбут ба рушди шуури ҳуқуқӣ, маданияти ҳуқуқӣ, иҷтимоишавии ҳуқуқӣ ва нақши ҳувиати ҳуқуқӣ дар таҳкими ҳамгироии иҷтимоӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд. Боб аз се зербоб иборат буда, дар онҳо омилҳои асосии ташаккули шахсияти ҳуқуқии шаҳрвандон ва аҳаммияти онҳо барои рушди ҷомеаи демократӣ ва ҳуқуқбунёд таҳлил шудаанд.

Дар зербоби якум – **«Хусусияти рушди шуури ҳуқуқӣ ва маданияти ҳуқуқии шаҳрвандон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон»** – масъалаҳои назариявӣ ва амалии ташаккул ва рушди шуури ҳуқуқӣ ва маданияти ҳуқуқии шаҳрвандон баррасӣ гардидаанд. Муаллиф нишон медиҳад, ки сатҳи шуури ҳуқуқӣ ва маданияти ҳуқуқии аҳоли яке аз нишондиҳандаҳои муҳимми рушди ҷомеаи ҳуқуқбунёд маҳсуб ёфта, ба дараҷаи эҳтиром ба қонун, риояи меъёрҳои ҳуқуқӣ ва иштироки фаъоли шаҳрвандон дар ҳаёти ҷамъиятӣ таъсири бевосита мерасонад. Дар ин замина, нақши давлат, муассисаҳои таълимӣ, воситаҳои ахбори омма, оила ва институтҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ дар баланд бардоштани маърифати ҳуқуқии аҳоли таҳлил гардидааст. Ҳамчунин, хусусиятҳои ташаккули

фарҳанги ҳуқуқӣ дар шароити рушди давлатдории миллӣ ва ҷомеаи муосири Тоҷикистон мавриди омӯзиш қарор гирифтаанд.

Дар зербоби дуум – **«Иҷтимоишавии ҳуқуқӣ ҳамчун омили ташаккули маърифати ҳуқуқии шаҳрвандон»** – моҳият ва механизми иҷтимоишавии ҳуқуқӣ ҳамчун раванди азхудкунии арзишҳо, донишҳо ва меъёрҳои ҳуқуқӣ аз ҷониби шахс таҳқиқ шудааст. Муаллиф иҷтимоишавии ҳуқуқиро ҳамчун яке аз омилҳои муҳимми ташаккули шаҳрвандони дорои фарҳанги баланди ҳуқуқӣ арзёбӣ намуда, таъсири муҳити иҷтимоӣ, низомии маориф, таҷрибаи амалии ҳуқуқӣ ва фаъолияти институтҳои иҷтимоиро ба ин раванд таҳлил менамояд. Дар ин қисмат нақши тарбияи ҳуқуқӣ, маърифати ҳуқуқӣ ва таҷрибаи иштирок дар муносибатҳои ҳуқуқӣ дар ташаккули рафтори ҳуқуқии шаҳрвандон нишон дода шудааст.

Дар зербоби сеюм – **«Ҳувияти ҳуқуқӣ ва нақши он дар ҳамгироии иҷтимоии ҷомеаи муосири Тоҷикистон»** – масъалаҳои вобаста ба моҳият ва аҳаммияти ҳувияти ҳуқуқӣ ҳамчун ҷузъи муҳимми ҳувияти шаҳрвандӣ баррасӣ гардидаанд. Муаллиф асоснок менамояд, ки ҳувияти ҳуқуқӣ дар натиҷаи дарки ҳуқуқу уҳдадорӣҳои шаҳрвандӣ, эҳтиром ба қонун ва шинохти худ ҳамчун субъекти муносибатҳои ҳуқуқӣ ташаккул меёбад. Дар ин замина, нақши ҳувияти ҳуқуқӣ дар таҳкими ваҳдати иҷтимоӣ, ҳамгироии гурӯҳҳои гуногуни иҷтимоӣ, рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ ва таҳкими давлатдорӣ ҳуқуқбунёд таҳлил шудааст. Ҳамчунин, омилҳои, ки ба ташаккули ҳувияти ҳуқуқии шаҳрвандон мусоидат менамоянд, аз ҷумла таълиму тарбияи ҳуқуқӣ, фарҳанги ҳуқуқӣ, адолати иҷтимоӣ ва самаранокии фаъолияти мақомоти давлатӣ мавриди омӯзиш қарор гирифтаанд.

Дар маҷмӯъ, боби панҷуми диссертатсия нишон медиҳад, ки маърифати ҳуқуқӣ, шуури ҳуқуқӣ, маданияти ҳуқуқӣ ва ҳувияти ҳуқуқӣ аз муҳимтарин унсурҳои рушди ҷомеаи муосир ба ҳисоб рафта, сатҳи онҳо ба самаранокии низомии ҳуқуқӣ, таҳкими волоияти қонун, рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ ва устувории иҷтимоӣ таъсири мустақим мерасонад. Натиҷаҳои бадастомада аҳаммияти назариявӣ ва амалӣ дошта, метавонанд барои такмили сиёсати давлатӣ дар соҳаи тарбияи ҳуқуқӣ, баланд бардоштани фарҳанги ҳуқуқии аҳоли ва таҳкими ҳувияти шаҳрвандӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода шаванд.

Мақолаҳои илмие, ки дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи тавсиянамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъъ расидаанд. Аз ҷониби муаллиф вобаста ба мавзӯи таҳқиқотӣ 23 адад мақолаҳои илмӣ дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи КОА ба таъъ расидаанд. Зикр намудан ба маврид аст, ки

теъдоди маводи чопшуда ба банди 35 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, мувофиқ мебошад.

Автореферат фишурдаи диссертатсия буда, дар умум мазмун ва моҳияти диссертатсияро инъикос менамояд.

Эродҳо ба мазмуни диссертатсия. Бо вуҷуди баҳои мусбӣ кор дар диссертатсия баъзе масъалаҳои норавшан ба назар мерасанд, ки аз нигоҳи илмӣ баҳснок мебошанд ва онҳоро ба таври зайл нишон додан мумкин аст:

Мазмуни диссертатсияро мусбат арзёбӣ намуда, қайд менамоям, ки дар маҷмӯъ моҳияти мавзӯро ифода намуда, имконият медиҳад, ки масъалаҳои мубрами он баррасӣ гардад, вале аз нигоҳи мо баъзе нуктаҳои усулӣ ва андешаҳои шаклии муаллиф ба монанди ҳар як таҳқиқоти илмӣ дигар аз баъзе назарҳои баҳснок оӣ намебошанд. Ин нуктаҳо хусусият ва сифати баҳснамоиро дошта, қабул ва ҳазми он бидуни фикрҳои мухталиф то дараҷае мушкилӣ доранд. Маҳз ба хотири рӯшноӣ андохтани андешаи муаллиф, баъзе масъалагузориҳои онҳо мутобиқи матлаби илмӣ буда, олими ҷавони ташаккулефтаистодаро дар оянда боз ба омодагии касбӣ ҳидоят менамояд:

1. Дар нуктаи 1 ба ҳимоя пешниҳодшуда муаллиф қайд менамояд, ки: «Ҳуқуқ ҳамчун унсуре сохтори иҷтимоии ҷомеа ва яке аз институтҳои асосии ҷамъият пас аз пайдоиши нобаробариҳои иҷтимоӣ, моликияти хусусӣ ва давлат дар байни дигар меъёрҳои иҷтимоӣ аз афзалияти хос бархӯрдор гардид. Аз замонҳои қадим то ба имрӯз донишмандон, файласуфон ва намояндагони илмҳои ҷомеашиносӣ падидаҳои гуногуни ҳуқуқиро омӯхта, дар бораи онҳо назари хешро баён намудаанд. Намояндагони равишҳои гуногуни сотсиологӣ, мисли функционализм, функционализми сохторӣ, назарияи низоъ, позитивизм ва ғайра ҳуқуқро ҳамчун институти иҷтимоӣ таҳқиқ намуда, ба соҳаи махсуси донишҳои сотсиологӣ – сотсиологияи ҳуқуқ асос гузоштанд. Классикони илми сотсиология – аз О. Конт сар карда, то П. Сорокин ҳуқуқро ба сифати яке аз пояҳои биноии ҷамъият, воситаи танзими муносибатҳои иҷтимоӣ, нигоҳдошти ҷамоҳангӣ ва тартиботи ҷамъиятӣ, механизми тавоноии тағйирот, таҳаввулот ва рушди ҷомеа арзёбӣ кардаанд. Дар асоси таҳлили назарияҳои гуногуни сотсиологӣ ва назари донишмандони соҳавӣ ба чунин хулоса омадан мумкин аст, ки ҳуқуқ институти иҷтимоист, ки тавассути иҷрои вазифаҳои иҷтимоии худ барои қонеъ гардидани талаботи моддӣ ва маънавии одамон мусоидат менамояд». Ин нуктаи илмӣ дар маҷмӯъ аз ҷиҳати муҳтаво дуруст аст, вале барои сатҳи диссертатсияи докторӣ як қатор норасоии илмӣ ва методологӣ дорад:

1) Умумиятнокии хулоса. Дар хулоса ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ муайян карда мешавад, аммо хусусиятҳои мушаххаси он дар шароити ҷомеаи Тоҷикистон нишон дода нашудаанд. Нуқтаи хусусияти универсалии дошта, хусусиятҳои миллию иҷтимоии ҷомеаи муосири Тоҷикистонро инъикос намекунад.

2) Асоснокии нокифояи таърихӣ. Дар ибтидои матн гуфта мешавад, ки ҳуқуқ «пас аз пайдоиши нобаробариҳои иҷтимоӣ, моликияти хусусӣ ва давлат» ба вуҷуд омадааст. Ин андеша танҳо ба назарияи материалистӣ мувофиқат мекунад, дар ҳоле ки дар ҷомеашиносӣ ва антропологияи ҳуқуқ назарияҳои дигар низ вуҷуд доранд. Муаллиф масъалаи пайдоиши ҳуқуқро якҷониба шарҳ дода, гуногунандешии илмиро пурра инъикос накардааст.

3) Омехташавии вазифаҳои ҳуқуқ ва натиҷаҳои иҷтимоӣ. Дар ҷумлаи охир гуфта мешавад, ки ҳуқуқ «барои қонун гардидани талаботи моддӣ ва маънавии одамон мусоидат менамояд». Вале байни фаъолияти ҳуқуқ ва қонуншавии талаботи моддӣ робитаи мустақим нишон дода нашудааст. Механизми таъсири ҳуқуқ ба қонун гардидани талаботи моддӣ ва маънавӣ ба таври кофӣ асоснок карда нашудааст.

4) Мафҳуми «институти иҷтимоӣ» дақиқ нашудааст. Муаллиф ҳуқуқро институти иҷтимоӣ меномад, аммо аломатҳои институтсионалии он (меъёрҳо, нақшҳо, арзишҳо, механизмҳои назорат ва санксияҳо) пурра кушода нашудаанд. Мазмунӣ сотсиологияи мафҳуми «институти иҷтимоӣ» нисбат ба ҳуқуқ таҳлили амиқтарро талаб менамояд.

2. Дар диссертатсия мафҳуми «рушди устувори ҷомеа» асосан аз нуқтаи назари иҷтимоӣ таҳлил гардидааст. Мувофиқи мақсад мебуд, ки муаллиф робитаи байни ҷанбаҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва экологиро ҳамчун унсурҳои асосии рушди устувор амиқтар баррасӣ менамуд.

3. Муаллиф масъалаҳои таъсири рақамикунонӣ ва технологияҳои иттилоотиро ба рушди ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ баррасӣ намудааст. Бо вуҷуди ин, баъзе ҷанбаҳои муҳимми муносибатҳои рақамӣ, аз ҷумла масъалаҳои ҳифзи маълумоти шахсӣ, таъсири шабакаҳои иҷтимоӣ ба шуури ҳуқуқии шаҳрвандон, амнияти иттилоотӣ, нобаробарии рақамӣ, инчунин ҷанбаҳои иҷтимоӣ ва ҳуқуқии истифодаи технологияҳои зеҳни сунъӣ таҳқиқоти амиқтар ва таҳлили муфассалтарро тақозо менамоянд.

4. Дар баъзе мавридҳо барои таҳкими асоснокии натиҷаҳои таҳқиқот истифодаи нишондиҳандаҳои оморӣ ва маълумоти сотсиологияи солҳои охир мувофиқи мақсад мебуд. Аз ҷумла, ҳангоми таҳлили нақши ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ истифодаи маълумот оид ба сатҳи эътимоди шаҳрвандон ба мақомоти давлатӣ ва ҳифзи ҳуқуқ,

нишондиҳандаҳои фарҳанг ва маърифати ҳуқуқии аҳоли, сатҳи муроҷиати шаҳрвандон ба мақомоти судӣ, динамикаи ҳуқуқвайронкуниҳо, инчунин натиҷаҳои пурсишҳои иҷтимоӣ вобаста ба муносибати аҳоли ба қонун ва волоияти ҳуқуқ метавонист асоснокии ҳулосаҳои пешниҳодшударо боз ҳам тақвият бахшад.

5. Баъзе пешниҳодҳои амалии муаллиф хусусияти умумӣ дошта, механизмҳои мушаххаси татбиқи онҳо дар фаъолияти мақомоти давлатӣ ва институтҳои иҷтимоӣ ба таври кофӣ муайян карда нашудаанд. Аз ҷумла, дар диссертатсия зарурати баланд бардоштани фарҳанги ҳуқуқии аҳоли ва такмили маърифати ҳуқуқии шаҳрвандон таъкид шудааст, аммо шаклҳо, воситаҳо, субъектҳои татбиқкунанда, манбаъҳои маблағгузорӣ ва нишондиҳандаҳои арзёбии самаранокии чунин чораҳо мушаххас карда нашудаанд. Ҳамчунин, пешниҳодҳо оид ба таҳкими ҳамкориҳои институтҳои давлатӣ ва ҷомеаи шаҳрвандӣ бештар хусусияти концептуалӣ дошта, роҳҳои амалии татбиқи онҳо дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳлили муфассалтарро тақозо менамоянд.

Эродҳои зикршуда хусусияти тавсиявӣ ва баҳсӣ дошта, ба аҳаммияти илмӣ, навгонии илмӣ, асоснокӣ ва арзиши амалии натиҷаҳои таҳқиқот таъсири ҷиддӣ намерасонанд.

Мутобикати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Мазмуни диссертатсия шаҳодати кофӣ будани пуррагии баёни мазмун ва навгонии илмӣ доштани онро медиҳад. Муаллиф аз натиҷагириҳо ҳулосаҳои ҳудро ифода намудааст, ки он метавонад барои рушди илмҳои сотсиология ва фалсафа саҳми сазовори ҳудро гузорад. Умуман диссертатсияи Мирзода Фирӯз Сафаралӣ дар мавзӯи «Ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ ва нақши он дар рушди устувори ҷомеаи муосири Тоҷикистон (таҳлили сотсиологӣ)» пурра ба талаботи бандҳои 31 ва 33 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, № 267 тасдиқ шудааст, ҷавобгу мебошад.

Диссертатсия аз ҷониби муаллиф мустақилона анҷом дода шуда, дорои ягонагии дохилӣ мебошад. Натиҷа ва нуктаҳои илмӣ диссертатсия барои илмҳои сотсиология навгонӣ буда, саҳми шахсии муаллифи диссертатсияро дар илм нишон медиҳанд. Натиҷаҳои асосии илмӣ диссертатсия дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи тавсиянамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъъ расидаанд.

Дар маҷмӯъ, бояд қайд намуд, ки диссертатсияи Мирзода Фирӯз Сафаралӣ дар мавзӯи «Ҳуқуқ ҳамчун институти иҷтимоӣ ва нақши он дар рушди устувори ҷомеаи муосири Тоҷикистон (таҳлили сотсиологӣ)»

таҳқиқоти илмӣ мустақилона анҷомёфта буда, дар он натиҷаҳои нави илман асоснок ба даст омадаанд ва масъалаҳои амиқи илмиро ҳал намуда, самти нави илмӣ консепсияи илмӣ «ҳуқуқ ҳамчун омили рушди устувори иҷтимоӣ»-ро пешниҳод менамояд. Муаллифи диссертатсия Мирзода Фирӯз Сафаралӣ бошад, барои гирифтани дараҷаи илмӣ доктори илмҳои сотсиологӣ аз рӯи ихтисоси 5.4.3. – Сохтори иҷтимоӣ, ниҳодҳо ва равандҳои иҷтимоӣ (илмҳои сотсиологӣ) сазовор мебошад.

Бояд ибраз дошт, ки тақризи мазкур бо назардошти банди 71 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, № 267, тасдиқ шудааст, омода ва пешниҳод гардидааст.

Муқарризи расмӣ:

**Мудири шуъбаи масоили назариявии
давлат ва ҳуқуқи муносири Институти
давлат ва ҳуқуқи Академияи
миллии илмҳои Тоҷикистон,
доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент**

Бобочонзода И.Х.

**Суроға: Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734025,
ш. Душанбе, кӯчаи Асадулло Ғуломов, 13
Тел. моб.: (+992 93) 510-77-11
Email: boboionov_i@mail.ru**

Имзои Бобочонзода И.Х.-ро тасдиқ менамоям:

Нозири калони шуъбаи кадрҳои ИДХАМИТ

Давлатмуродзода Б.Д

« 18 » 08 2026

Суроғаи муассиса:

**734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 19.**